

UDK 377.1:303.7

Pregledni članak

Dr. sc. Antun Šundalić*

Anela Mičić**

OBRAZOVANJE ZA DRUŠTVENI RAZVOJ

1. PRISTUP

“Ni jedno ulaganje u modernu privredu ne može se tako dobro isplatiti kao visoko-školska diploma. Školovanje je pogonsko gorivo privrede. Ono oblikuje društvo.”

Peter Drucker

“Ideje i brzo učenje nova su valuta.”

Leif Edvinsson

Put prihvaćanja obrazovanja i znanosti kao društveno potrebne djelatnosti bio je dug i prepun zapreka. Industrijalizacija je kroz 19. stoljeće pokazala da je znanost ključna poluga tehnološkog napretka, a onda i društvenog razvitka. Kako je svaka tehnološka inovacija u biti primjena novih znanstvenih spoznaja, obrazovanje je postalo nužnim u pristupu i uporabi takve tehnologije.

Dvije su koncepcije današnjeg pristupa razvoju obrazovanja: koncepcija cijeloživotnog učenja i koncepcija društva koje uči. Ove su koncepcije tehnološki uvjetovane, ali i tržišno nametnute svim društvima današnjice. Stoga je svakoj zemlji, i Hrvatskoj dakako, razvoj obrazovnog sustava koji će odgovarati zahtjevima vremena postao urgentnim zadatkom.

Ključne riječi: obrazovanje, društvo, koncepcija cijeloživotnog učenja, koncepcija društva koje uči, društvo znanja.

Društva je kroz povijest moguće razlikovati po načinu proizvodnje i političkoj vlasti, po običajima i kulturi koju narod živi, ali i po obrazovanju naroda, posebice po kvaliteti obrazovnog sustava kojim društvo raspolaže. Ovo potonje može se vezivati uz europska društva s kraja 17. stoljeća pa nadalje. Već je Durkheim ukazivao na distinktivnu ulogu obrazovanja u uspoređivanju naroda i država, ali isto tako i povijesnih razdoblja. Isticao je značaj obrazovanja, posebice škola, u socijalizacijskoj ulozi te je već početkom 20. stoljeća ukazao na mijenjanje uloge obrazovanja u društvu. Tako Durkheim tvrdi da je nekada zadaća škole bila podrediti pojedinca zajednici, a sada (početkom 20. st.) škola ga uči da bude samosvojan. (Durkheim, 1996:51) Danas se ova davna konstatacija smjera preobrazbe uloge škole uzima kao jedina njezina zadaća. Pojedinaac svoju karijeru može graditi samo kroz sustav obrazovanja. U tome je on slobodan od socijalnog podrijetla, religijske i etničke pripadnosti, ali je obvezan svrsi obrazovanja – uključivanju u gospodarski i ukupni razvoj društva.

U posljednjim desetljećima evidentna je pojava sve strožih kriterija sudjelovanja u suvremenoj tržišnoj utakmici i sve učestalijih zahtjeva za rapidno prilagođavanje turbulentnim događanjima u okruženju. Svako nacionalno gospodarstvo i njegovi poslovni mikrosustavi moraju razvijati svoje komparativne prednosti ako žele zadržati i osnažiti svoje pozicije na tržištu.

* Dr. sc. Antun Šundalić izvanredni je profesor na Ekonomskom fakultetu u Osijeku

** Anela Mičić je apsolvantica na istom fakultetu.

Općenito je poznato da su raspoloživost odgovarajućih resursa i njihova učinkovita alokacija važan preduvjet za razvitak pojedine ekonomije.

Pritom je potrebno istaknuti prioritetno značenje kvalitete ljudskih resursa kao pokretača i nositelja svih poslovnih procesa i aktivnosti. Upravo se efikasno korištenje ljudskih resursa i kontinuirano ulaganje u njihovu kvalitetu postavljaju kao prije-ko potrebne razvojne osnove svakoga nacionalno-ga gospodarstva i njegovih pojedinih segmenata. Pretpostavka za to je odgovarajuće obrazovanje.

Na današnjem stupnju gospodarskoga, socijalnoga i znanstveno-tehnološkog razvoja obrazovanje postaje osnovni izvor ljudskoga kapitala neophodnog za poticaj daljnjega društvenog razvitka. Ulaganje u intelektualni kapital u izravnoj je funkciji napretka mnogih ljudskih stremjenja, bilo da je riječ o intelektualnim, socijalnim, gospodarstvenim, kulturnim ili drugim pitanjima. Jer, intelektualni kapital, ističe L. Edvinson, ima svoju *ljudsku komponentu* (ljudski kapital koji je u umu i vještinama članova tvrtke) i *strukturnu* (kapital u klijentima, procesima, bazama, markama i sustavima informatičke tehnologije). Bez ljudske strukturna komponenta ostaje beživotna (Edvinson, 2003:35).

Otuda se može argumentirano istaknuti razlog definiranja obrazovanja kao osnovnog čimbenika osiguranja potrebne kvalitete ljudskih resursa, a time i povećanja konkurentnosti pojedinih gospodarskih sustava. Stoga, i hrvatski obrazovni sustav zasigurno zahtijeva veću pozornost i mnogo više od površnih teorijskih promišljanja.

U razvitku ljudskih društava javljaju se razdoblja po nečemu važnija od drugih, presudnija za budućnost, sudbonosnija za generacije i njihov život, nego što su druga razdoblja. Sadašnje je vrijeme jedno takvo razdoblje. U svijetu se odvija znanstveno-tehnička preobrazba usporediva po svojoj dalekosežnosti s industrijskom revolucijom u 18. i 19. stoljeću kada se je znanost kroz scijentistički pokret udomaćivala u Francuskoj i Engleskoj (Ben-David, 1986:104). Posebice je industrijalizacija ubrzala uključivanje znanstvenih kapaciteta u gospodarski napredak i ukupni društveni razvoj. To se vidi kroz novu tehnološko-ekonomsku paradigmu s kraja dvadesetog stoljeća koju određuju informacija i komunikacija, znanje i inovacije u stvaranju međunarodnih strateških alijansi, te hibridnoga i mrežnog sveučilišta (Švarc, 1998:175-202). Ne uključiti se u tu preobrazbu znači poći krivim smjerom na bitnom raskrižju povijesti.

2. OKVIRI OBRAZOVNOG SUSTAVA U HRVATSKOJ

Devedesete su godine 20. stoljeća za Hrvatsku bile iznimno razdoblje: Hrvatska postaje politički i gospodarski samostalna, ali odmah zatim u obrambenom ratu, izložena nesklonostima okoline, političkim i gospodarskim pritiscima razvijenih zemalja Europe i svijeta, prelazi na tržišno gospodarstvo, privatizira državne tvrtke, stvara demokratsko političko uređenje, prilagođava svoju zakonsku regulativu i osniva potrebne državne službe. Gubitak tržišta i nedovoljna konkurentnost hrvatskih proizvoda, ali i tržišna nesnalazljivost, zastarjelost tehnologije i nadovoljno znanje i nerazumijevanje globalnih kretanja, kao i neprimjerene osobine odgovornih u sferama političkog odlučivanja čine prilike složenijim. Ne nadziru se posljedice porasta uvoza, kao niti socijalni učinci zamiranja proizvodnje. Osiromašeni su i razvojno zanemareni školstvo i znanost, kao i većina industrijskih grana. Ne postoje djelatnosti koje bi sustavno stvarale nova radna mjesta i pružale priliku mladima za rad i napredak.

Sagledajući postojeće stanje odnosa prema obrazovanju u hrvatskom društvu i kvalitetu pojedinih sastavnica obrazovnog sustava danas, još se uvijek uočava nedovoljno razvijena svijest o svakosti obrazovanja kao osnove za rast i razvitak svakog društva. U hrvatskoj praksi susreće se zanemarivanje prednosti obrazovanja kao ulaganja u ljudski resurs unatoč općeprihvaćenoj spoznaji o stalnoj potrebi za obrazovanjem, i to na svim razinama i u svim pojavnim oblicima gospodarske aktivnosti.

Sve veća konkurencija na europskome tržištu i otvaranje Hrvatske tome tržištu nameću domaćem gospodarstvu potrebu da neprestano ulaže sve veće napore u ostvarenje i razvijanje modela "društva znanja" (Drucker, 1992.).

Realnost hrvatskoga obrazovnog prostora promatrana u brojkama na alarmantnoj je razini. Porazna je činjenica da postoji značajan nesklad u stvarno potrebnim i raspoloživim znanjima, vještinama i sposobnostima na hrvatskome tržištu i da, unatoč prepoznatim potrebama za ulaganjima u obrazovni sustav, državna izdvajanja iznose svega 4% udjela u BDP, a 20% (858.048 polaznika) građana je neposredno uključeno u odgojno-obrazovni sustav¹.

¹ Ministarstvo prosvjete i športa (2003.) Strateški ciljevi i program razvoja odgoja i obrazovanja u RH, Zagreb

2.1. Demografska slika hrvatskog društva

Podaci popisa stanovništva iz 2001. godine nisu precizno usporedivi s podacima popisa provedenih u drugoj polovici 20. stoljeća zbog promjene popisne koncepcije. Ali tendencijski su relevantni, kao pokazatelji agregatnih i strukturnih demografskih promjena. Oni potvrđuju nastavak nepovoljnih demografskih procesa započetih već tijekom 1960-ih godina, kao parcijalni depopulacijski procesi (generacijska depopulacija ženskog i ukupnog stanovništva), a u 1990-im godinama, uz ostale od prije djelujuće čimbenike, doveli su do ukupne depopulacije (smanjenja ukupnog broja stanovnika) u cijeloj Hrvatskoj. Ako se u popisu 2001. godine primijeni ista popisna koncepcija kao u popisu 1991., proizlazi da se ukupno stanovništvo smanjilo s 4.784 tisuće na 4.492 tisuće ili ukupno za 292 tisuće (za 6,1%). Nastavila se koncentracija stanovništva osobito u Zagrebu i okolici, što je pojačalo od ranije postojeći prostorno neravnomjeran razmještaj stanovništva, a također i neracionalno korištenje stambenog fonda. U međupopisnom desetljeću 1991. - 2001. po prvi je put nakon Drugoga svjetskog rata, kako pokazuju podaci demografske (vitalne) statistike, Hrvatsku zahvatila *prirodna depopulacija*, prirodno smanjenje stanovništva, koje je iznosilo ukupno oko -60.600 (dakle, više umrlih nego rođenih).

Također vrlo izražen demografski proces, kojeg nastavak potvrđuju podaci popisa 2001., jest ubrzanje *starenja stanovništva*. Dok se u navedenom desetljeću udio mladih smanjio sa 19% na oko 17%, udio radno-sposobnog stanovništva sa 68% na oko 67% (uz njegovo starenje), udio starog stanovništva (65 i više godina) značajno se povećao (sa 12% na oko 16%). Proces starenja zahvatio je pored ukupnog stanovništva i ostale relevantne velike funkcionalne dobne grupe poput radnog kontingenta, radne snage, reproduktivnog kontingenta, obrazovano stanovništvo i druge (Deklaracija o znanju, 2004.).

Proces depopulacije i starenja dva su bitna globalna demografska procesa koja će obilježiti razvoj stanovništva Hrvatske u 21. stoljeću, jer ukupna depopulacija, kao i prirodna depopulacija nisu u Hrvatskoj (kao što se često događalo u doba ratova) kratkotrajna, "ratna" pojava. Ti procesi u nas traju već duže od jednog desetljeća i ne pokazuju tendenciju smirivanja, već pojačavanja i prostornog širenja. Demografski problem u Hrvatskoj, s obzirom

na svoje brojne implikacije, sve više će postajati gospodarski i socijalni problem.²

2.2. Gospodarske mogućnosti Hrvatske

U dvadesetom stoljeću gospodarstvo je Hrvatske ostvarilo značajni napredak u odnosu na ranije razdoblje: masa proizvedenog bruto društvenog proizvoda porasla je između 1900. i 2000. godine za 8,5 puta, dok je povećanje proizvoda po stanovniku u tom razdoblju iznosilo 6,2 puta (Stipetić, 2002.). Otuda nije pogrešno reći da je kroz 20. stoljeće hrvatsko društvo ostvarilo značajan društveni razvoj i napredak. No u tom su razdoblju bile zabilježene i stagnacije razvoja tijekom oba svjetska rata, za vrijeme svjetske privredne krize, ali i nedavno, tijekom i poslije Domovinskog rata. Ostvareni gospodarski napredak omogućio je veliko poboljšanje blagostanja građana tijekom 20. stoljeća (od ishrane i stanovanja, preko eliminacije nepismenosti, poboljšanja zdravstvenih, prometnih i drugih usluga, do stjecanja gospodarske slobode razvoja i političke nezavisnosti).

Međutim, polazna pozicija bila je niža i ostvareni napredak hrvatskoga gospodarstva sporiji nego kod drugih razvijenih zemalja (Tablica 1), pa se jaz između Hrvatske i razvijenog svijeta stalno povećavao tijekom 20. stoljeća.

Taj brzi napredak gospodarski razvijenih zemalja, međutim, nije bio praćen analognim napretkom u privredno nerazvijenim zemljama svijeta, koje danas čine gotovo četiri petine čovječanstva.

Sumirajući prikazane podatke uočavamo da je Hrvatska 1900. godine imala 25% bruto-domaćeg proizvoda po stanovniku SAD, a godine 2000. samo 23%; u odnosu na susjednu Austriju ti brojevi glase: 35% i 30%, a prema Italiji 59% i 34%.

Još se za Hrvatsku znatno nepovoljnija slika dobiva ako se uspoređi zaostajanje Hrvatske za drugim zemljama u apsolutnim iznosima (US \$) u razdoblju između 1950. i 2000. U tom se vremenu zaostajanje Hrvatske iza razvijenih i znatnog broja tranzicijskih zemalja (Češka, Mađarska, Poljska, Slovačka, Slovenija) značajno povećalo. Primjerice, za Slovenijom, s kojom smo do 1991. bili u istoj

² Isti se problem odnosi na cijeli Zapad, tvrdi P. Buchanan, koji će ustuknuti u narednih nekoliko desetljeća pred vrlo plodnom populacijom Azije i Afrike. Europi i Sjevernoj Americi prijete invazija Trećeg svijeta. (Buchanan, 2003.)

državi, zaostajemo 2000. godine 6.665 US\$ više nego što smo zaostajali 1950. Druge su zemlje u tehnološkoj i znanstvenoj revoluciji koja se odvija znale naći put ubrzana razvoja, što Hrvatskoj nije uspjelo. Osamdesete godine bile su u Jugoslaviji obilježene kompletnom stagnacijom gospodarstva, što je nastavljeno nazadovanjem i u devedesetim godinama.

polovici 20. stoljeća, ostavila s previše ljudi u poduzećima; bitno je smanjila, spojena s mjerama kolektivizacije i suzbijanja privatno-vlasničke poljoprivrede, društveno-gospodarske temelje poljoprivredne proizvodnje; i značila nezadrživ rast nezaposlenosti. U kategoriju naslijeđenih slabosti spada i nepostojanje šireg sloja poduzetnika koji je u državnom uprav-

Tablica 1. Bruto domaći proizvod po stanovniku u izabranim zemljama tijekom 20. stoljeća

ZEMLJA	BDP per capita (US \$)					
	1900.	1913.	1940.	1950.	1980.	2000.
A. SREDIŠNJA EUROPA						
Austrija	2.901	3.488	3.985	3.731	13.881	21.230
Češka	2.137	2.663	3.675	4.484	9.646	11.619
Mađarska	1.802	2.205	2.626	2.480	6.307	9.495
Njemačka	2.840	1.831	(1.800)	3.801	5.740	18.360
Poljska	1.460	-	-	2.447	-	7.141
Slovačka	1.263	1.672	2.398	2.705	6.698	9.044
Slovenija	1.538	2.048	2.341	2.648	11.047	13.872
Švicarska	3.531	4.207	6.309	8.939	18.520	24.595
Hrvatska	1.026	1.371	1.737	1.838	7.246	6.347
B. ZAPADNA EUROPA						
Velika Britanija	4.593	5.032	6.546	6.847	12.777	18.695
Francuska	2.849	3.452	4.004	5.221	14.979	19.880
Irska	2.495	2.733	2.288	3.518	8.256	19.184
Italija	1.746	2.507	3.429	3.425	13.092	18.898
Španjolska	2.040	2.255	3.160	2.397	9.539	15.138
C. OSTALE ZEMLJE						
USA	4.096	5.307	7.018	9.573	18.270	27.573
Japan	1.135	1.334	2.765	1.873	13.113	21.755

Izvor: V. Stipetić, 2002:39

Stoga možemo prihvatiti tezu da su tri su glavne odrednice današnjeg stanja hrvatskoga gospodarstva:

- Naslijeđena ekstenzivna industrijalizacija koja se vodila mobilizacijom radne snage sa sela i po načelu pune zaposlenosti. Ta nas je politika, pred tehnološkom revolucijom u drugoj

ljanom gospodarstvu nestao, a u privatno-vlasničkom tržišnom je neophodan.

- Posljedice rata koji je pratio raspad socijalističke Jugoslavije, gubitak ljudi, destabilizacija egzistencija, masovna pojava izbjeglica i prognanika; usmjeravanje pažnje čitave generacije na rat, a odvlačenje pažnje od gospodarskih problema i gospodarske uspješnosti. Sama su

ratna razaranja, računa se, uništila oko 30% proizvodnih kapaciteta Hrvatske. Uz to izmakla je dobit u vremenu kad je zemlja bila zauzeta ratom, a gospodarstvo tapkalo u mjestu; dogodio se raspad privrednih cjelina stvorenih na području Jugoslavije, gubitak tržišta, raskid uspostavljenih odnosa kooperacije.

- Nesavjesna privatizacija koja je niz proizvodnih kapaciteta izložila pljački i gubicima zbog neodgovarajućeg vođenja, ostavila velik broj ljudi u kratkom roku bez posla i bez prava stečenih u poduzećima u kojima su radili i investirali, te dovela niz važnih organizacija od javnog interesa pod kontrolu stranih aktera usmjerenih isključivo na dobit. K tome pridolazi niz kontroverznih poteza gospodarske politike, kao što je vanjsko zaduživanje, politika tečaja, nepromišljena i sumarna likvidacija poduzeća, prodaja domaćih poduzeća (preko 90% banaka u vlasništvu su stranoga kapitala), odnos uvoza i izvoza, stupanj ovisnosti od MMF-a. (Deklaracija o znanju, 2004.).

Dakle, naslijeđene gospodarske slabosti, tegobe rata i poraća te socijalno neosjetljiva privatizacija jesu sažeta deskripcija hrvatskoga gospodarstva. Ako tome dodamo i vanjske čimbenike – stanje na svjetskom tržištu – bit će nam još jasnija slika stanja hrvatskoga gospodarstva, kao i njegove perspektive.

2.3. Odnos prema znanju

Brzi razvoj tehnologije i promjene u gospodarskim odnosima na globalnoj razini učinile su točnom tvrdnju da škola danas ne pruža dovoljno kvalitetnog znanja i nedovoljno razvija sposobnosti stjecanja znanja kao i radne navike, pa se zato teško može kod učenika razviti kreativnost i aktivno prilagođivanje novim potrebama cjeloživotnog stjecanja i korištenja znanja što ih otvaraju nove tehnologije. Također, obrazovanje koje se sada stječe u osnovnoj i srednjoj školi pokazuje se nedovoljnim temeljem za visoko obrazovanje, pa se nastava na sveučilištu mora prilagođavati znanju kandidata, čime se snižava razina nastave u visokom školstvu, što se zatim negativno odražava na gospodarstvo i na društvo u cjelini.

Polazište budućeg razvitaka obrazovanja u Hrvatskoj određeno je *stanjem obrazovanosti stanovništva*. Prema podacima popisa stanovništva iz 2001. to je stanje sljedeće: prisutan je problem deficita visoko obrazovanih ljudi na domaćem tržištu. Naime, samo nešto više od 12% stanovnika Hrvatske ima više, visoko i poslijediplomsko obrazovanje vidimo u tablici 2 (dok je prosjek zemalja EU: 20%), a česti ja rezultat toga potreba za pribavljanjem inozemnih visokokvalificiranih stručnjaka za određena područja.

Tablica 2. Obrazovanost stanovništva (15 godina i stariji)

Škola	Broj	%
Bez škole	105.332	2,86 %
Nepotpuna osnovna škola	580.379	15,76 %
Osnovna škola	801.168	21,75 %
Škola za zanimanje 1-3 godine, te škole za KV i VKV radnike	1,003.052	27,24 %
Škola za zanimanje 4 godine i više	553.416	15,03 %
Gimnazija	176.630	4,8 %
Viša škola i stručni studij	150.167	4,08 %
Fakulteti i umjetničke akademije	267.995	7,27 %
Ukupno	3,682.826	100%

Izvor: Državni zavod za statistiku, 2005.

Nadalje, postoji i u hrvatskoj kroničan problem visoke stope nezaposlenosti što je u velikoj mjeri posljedica nepouzdanoga utvrđivanja budućih potreba nacionalnog gospodarstva za odgovarajućim znanjima i vještinama te neprilagođavanja obrazovnih programa realnim potrebama budućega gospodarskog razvitka države. Posebno je prisutan problem visoke stope nezaposlenosti mladih po završetku studija. Tablica 3 pokazuje da u 2005. čak 11993 fakultetski obrazovane mlade osobe nije zaposleno.

Tablica 3. Nezaposlene osobe prema stručnoj spremi

GODINA	UKUPNO	NKV	PKV, NSS	KV, VKV	SSS	VŠS	VSS
2005.	310.093	19.808	71.409	122.317	75.568	8.998	11.993

Izvor: Hrvatski zavod za zapošljavanje, 2005.

Nameće se jedinstven zaključak da je prijeko potebno u hrvatski sustav obrazovanja i znanosti uvesti značajne promjene jer se manjkavosti tog sustava osjećaju u svim njegovim segmentima. Ozbilnost ove problematike shvaća se najčešće u trenutku kada se uoči da je nemoguće pribaviti odgovarajuća znanja, vještine i sposobnosti na domaćem tržištu, ukratko – kada je već kasno.

Ne prihvati li se činjenica da je za Hrvatsku od prvorazredne važnosti pitanje znanja, novopromišljenoga i prilagođenog stvarnim potrebama obrazovanja od predškolskog do cjeloživotnog, neće se raspolagati s dovoljno kvalitetnih pojedinaca aplikativne izobrazbe i novih poslovnih vještina da mudro i stabilno vode hrvatsko društvo kroz prijelazno razdoblje prema informacijskom društvu, prema gospodarstvu znanja.

Potrebno je stvoriti novu klasu intelektualaca koja će potisnuti stare strukture političke i ideološke moći, i koja će posredovati u zavladavanju kulturnog kapitala (znanja). To je značajan korak za ukupni društveni boljitak iznutra, ali i respektabilnost prema van (Šundalić, 2004:105).

3. PREMA NOVOJ KONCEPCIJI OBRAZOVANJA

Suvremene se nacionalne obrazovne politike u razvijenim zemljama temelje na dva koncepta što su proteklih desetljeća razrađeni u međunarodnim organizacijama koje se bave obrazovnim politikama (UNESCO, OECD, ILO, Vijeće Europe, Europska

komisija) i koje ih preporučuju svojim članicama u provođenju nacionalnih obrazovnih reformi. To su koncepcija *cjeloživotnog učenja* i koncepcija *društva koje uči*.

Koncept cjeloživotnog učenja obuhvaća i usklađuje različite oblike učenja u svim životnim razdobljima. To su: organizirano učenje (obrazovanje i odgoj) što može biti formalno (školovanje) i neformalno te neorganizirano ili informalno učenje. Budući da se mora učiti čitav život, ali se čitav život na može ići u školu, suvremena prosvjetna politika

potiče razvoj neškolskih oblika obrazovanja odraslih. Zato društvo, i to tim više što je razvijenije, postaje društvom koje uči.

Europski je parlament proglasio 1996. godinu Europskom godinom cjeloživotnog učenja. Tim je povodom Europska komisija objavila Bijelu knjigu o obrazovanju i izobrazbi - *Prema društvu koje uči*. Njome se postuliraju načela povezanosti obrazovanja i okoline te načela cjeloživotnog učenja kojim se trajno obnavljaju osposobljenosti što su čovjeku potrebne za ravnopravno sudjelovanje u kompetitivnom društvu. Njome se i službeno uvodi u obrazovni pojmovnik koncept društva koje uči, kojim se naglašava da škola gubi svoju monopolsku ulogu u učenju te da postaje samo jednom od sastavnica sustava cjeloživotnog učenja.

To je anticipirao Peter Drucker već u drugoj polovini 20. stoljeća ističući da će vrijeme 21. stoljeća biti vrijeme *postposlovnog društva* kojega će ključni resurs biti *znanje*. Nastupa vrijeme društva znanja u kojemu su informacija, management i umni radnik nositelji novog društva znanja. *“Postposlovno društvo jest društvo trajnog učenja i drugih karijera.”* (Drucker, 1992:167,207).

Pojam cjeloživotnog obrazovanja, ili *lifelong learning* koncepcija, u službenome hrvatskom terminološkom sustavu podrazumijeva “cjeloživotno organizirano kognitivno i psihomotorno učenje” (Plantić, 2005:97). Važnost navedene koncepcije ogleda se, ponajprije, u činjenici da bez novih, suvremenih, multidisciplinarnih i primjenjivih poslovnih, ali i tehnoloških znanja i vještina nije

moguće očekivati uspjeh, rast i razvitak pojedinoga nacionalnoga gospodarstva.³

Uzme li se u obzir činjenica da se količina znanja udvostručuje za desetak godina, tada se zabrinjavajućim čini to da je sustav cjeloživotnog obrazovanja u Hrvatskoj još u začecima. Nakon završetka školovanja, vjerojatnost se pohađanja bilo kakvih obrazovnih programa u Hrvatskoj približava nuli.

Općenito gledano, u Hrvatskoj još uvijek nije dovoljno razvijena svijest o potrebi stvaranja učećih organizacija, koje će se trajnim razvijanjem svojih potencijala uspjeti održati u tržišnom okruženju koje se vrlo brzo mijenja

3.1. Značaj obrazovanja za društveni razvoj

Zbog sve veće važnosti obrazovanja za nacionalni razvoj te sve bržih znanstvenih, tehnoloških i društvenih promjena, obrazovni se sustavi svih zemalja nastoje poboljšati i prilagoditi zahtjevima novog vremena. U Europkoj uniji ulaganja u istraživanje, obrazovanje i stručno osposobljavanje temeljna su "neopipljiva" ulaganja, pri čemu se obrazovni sustavi članica Unije postupno ujednačavaju kako bi se promicala transnacionalna pokretljivost građana Europe i razvijao europski identitet dijeljenjem zajedničkim vrijednosti.

Zemlje u tranziciji, kojima pripada i Hrvatska, imaju dodatne razloge za strukturne promjene svojih obrazovnih sustava. Njima treba olakšati prijelaz iz planske u tržišnu privredu, prijelaz iz jednopartijskoga političkog sustava u demokratsko civilno društvo, te olakšati pridruživanje Europskoj uniji. Tranzicija zahtijeva da stanovništvo ovlada novim vještinama koje osposobljavaju za uspješno snalažanje u kompetitivnom društvu brzih promjena. Istraživanja Svjetske banke pokazuju da i napredne tranzicijske zemlje (osim Češke) značajno zaostaju za zemljama OECD-a u svim oblicima funkcionalne pismenosti odraslog stanovništva (Strteški ciljevi i program razvoja odgoja i obrazovanja u RH, 2003.). U Hrvatskoj je prisutna nedovoljna spojivost pojedinih strukturnih elementa obrazov-

nog sustava sa sustavima razvijenih zemalja Europe te lošija obrazovna struktura aktivnog stanovništva. Nužno je pristupiti strukturnim promjenama odgojno-obrazovnom sustavu u Hrvatskoj kojima bi se njegova učinkovitost unaprijedila radi bržeg društvenog razvoja i uključivanja Hrvatske u europske integracije.

Društveni razvoj u suvremenim društvima danas se mjeri kvalitetom života njihovih građana. Razvoj dakle znači *unapređivanje kvalitete života*. Zato se razvijenim zemljama drže one u kojima ljudi dobro žive, tj. mogu zadovoljiti većinu svojih potreba, a ne nužno one u kojima je visok nacionalni dohodak. Kvaliteta se života konceptualizira kao zadovoljavanje svih univerzalnih, a ne samo egzistencijalnih potreba (razumije se, zadovoljavanje je neke razine temeljnih ekonomskih potreba pretpostavka zadovoljavanju ostalih potreba). To su, pored egzistencijalnih potreba, još i socijalne i samoostvarujuće potrebe kojima čovjek zadovoljava motiv za osobnim razvojem. U razvijenim zemljama, koje su osigurale zadovoljenje osnovnih potreba stanovništva, glavnim razvojnim ciljem drži se zadovoljavnije tzv. viših potreba, tj. potreba za kvalitetnim odnosima s drugim ljudima i zadovoljavanje motiva za samoostvarenjem. Kako je svrha društvenog razvoja unapređivanje kvalitete života, može se ustvrditi da obrazovanje sudjeluje u njenoj realizaciji. Time je upravo svrha obrazovanja pridošenje kvaliteti života.

Obrazovanje pridonosi kvaliteti života ljudi i posredno i neposredno. Posredni doprinos ogleda se u činjenici da osposobljava za uspješno obnašanje glavnih životnih uloga kojima se zadovoljavaju egzistencijalne i socijalne potrebe, čime se ujedno omogućuje društveni razvoj. Neposredni se pak doprinos obrazovanja kvaliteti života sastoji u razvoju osobnosti pojedinca samim procesom učenja kojim se aktualiziraju njegovi potencijali. Obrazovanje je stoga ne samo sredstvo društvenog razvoja (u čemu se očituje njegova tzv. "vanjska djelotvornost") nego je i sredstvo osobnog razvoja (u čemu se očituje njegova tzv. "unutarnja djelotvornost"). Obrazovanje je, dakle, vrijednost samo po sebi. Ono polučuje *vanjske* (doprinos gospodarskom rastu, razvoju demokracije, civilnom društvu, ekološkoj svijesti) i *unutarnje* (osposobljavanje za preuzimanje profesionalnih, obiteljskih, građanskih uloga osoba koje uče) ciljeve (Pastuović, 2000.).

U izvješću UNESCO-u Međunarodnog povjerenstva za razvoj obrazovanja za 21. stoljeće ključne

³ J. Lesourne važnost obrazovanja za Francusku opisuje riječima: "...međunarodna konkurentnost odgojno-obrazovnog sustava jednako je važna za gospodarski uspjeh Francuske kao i konkurentnost njezinih poduzeća." (Lesourne, 1993:24)

su osposobljenosti nazvane "potpornijima obrazovanjima". Tijekom života pojedinac mora učiti znati, učiti činiti, učiti zajedno živjeti i učiti biti. (Delors i suradnici, 1998:23).

Učiti znati sastoji se u znanju koje omogućuje ljudima da razumiju svoju okolinu s obzirom na brze promjene uzrokovane znanstvenim napretkom i novom oblicima gospodarske djelatnosti, što ih ujedno osposobljava za samostalne kritičke prosudbe. Učiti znati pretpostavlja učenje vještine učenja koja se temelji na višim kognitivnim procesima, a ne na pukom zapamćivanju, čime se povećava djelotvornost učenja i kvaliteta znanja. Zato je osposobljenost za trajno učenje također opći cilj obrazovanja.

Učiti činiti je sljedeći potporan koji predstavlja osposobljenost za praktičnu primjenu naučenog u promjenjivim uvjetima rada i života. Budući da se ne uči za školu nego za život, neophodno je postići da naučeno znanje i vještine osposobljavaju za praktičnu akciju, a usvojene vrijednosti i stavovi osposobljavaju za opredjeljivanje za one akcije što doprinose općem dobru.

Učiti živjeti zajedno je najbitniji cilj odgoja. On se sastoji u učenju vrednote tolerancije na razlike, vrednote multikulturalizma, stjecanju vještina ne nasilnog rješavanja sukoba, razumijevanju drugih, učenju zajedničkog djelovanja itd.

Učiti biti je posljednja, ali ne i najmanje važna ključna osposobljenost. Sastoji se u doprinosu obrazovanja i događaju razvoju svih područja ljudske ličnosti: kognitivnom, čuvstvenom, karakternom i tjelesnom, što ne mora nužno imati ekonomski i društveni utilitarni značaj. Takvo učenje omogućuje ljudima da se ostvare, da razviju svoje talente i, koliko je moguće, zadrže nadzor nad vlastitim životom.

Navedena četiri cilja obrazovanja ne mogu se isključivo povezati samo s jednim životnim razdobljem, jednim mjestom učenja, niti se pojedini ciljevi ostvaruju ekskluzivno unutar pojedinog područja učenja. To su ciljevi što se trebaju postići školovanjem i ne-školskim oblicima obrazovanja kroz sva obrazovna područja tijekom čitava života. "*Ključ za 21. stoljeće, cjeloživotno učenje, bit će prijeko potrebno za prilagodbu promjenama u potražnji za određenim zanimanjima i za bolje svladavanje promjenjenih uvjeta ljudske egzistencije.*" (Delors, 1998:110).

Važnost obrazovanja i odgoja za nacionalni razvoj povećava se pa se zbog toga 21. stoljeće proglašava *stoljećem znanja*. Za Hrvatsku, malu zemlju, koja nije bogata ni sirovinski ni energetske, razvoj ljudskih resursa osobito je važan razvojni čimbenik svih društvenih podsustava. Hrvatska, zbog svoje veličine, mora biti otvorena Europi i svijetu. Stoga integracija Hrvatske u Europsku uniju jest jedan od njezinih najvažnijih vanjskopolitičkih ciljeva. Kako svaki aspekt nacionalnog razvoja ostvaruju ljudi, razvoj ljudskih resursa postavlja se nacionalnim prioritetom. Buduća konkurentnost Hrvatskoga gospodarstva neposredno će ovisiti o stanju pismenosti nacije za 21. stoljeće. "*Pismenost u 21. stoljeću sastoji se u osposobljenosti čitanja s razumijevanjem, vještini jasnoga komuniciranja, osposobljenosti za rješavanje problema, vještini i spremnosti za timski rad, osposobljenosti za rad s novim informacijskim tehnologijama i osposobljenosti za trajno učenje.*" (Pastuović, 2000:20). S pojmom pismenosti za 21. stoljeće usko je povezano i stjecanje novih vrijednosti, stavova i navika što odražavaju proces uspostavljanja sve veće međuzavisnosti među ljudima i promjene u prirodnom okolišu.

Upravo s pomoću znanja i vještina svojih stanovnika te njihove kvalitetne osposobljenosti Hrvatska može osigurati svoj nacionalni identitet u okrilju Europe i globalnih integracija uopće. Nacionalno je bogatstvo u ljudskom potencijalu i inovacijama, a stalno ulaganje u ljudske resurse jamči probitak zemlje, osigurava blagostanje društva i njegovih građana.

3.2. Obrazovanjem u društvo znanja

U društvu orijentiranom na privredu temeljenu na znanju, u kojem znanje postaje glavni izvor proizvodnosti rada i prvi uvjet uspješnosti pojedinca mijenja se na odgovarajući način i položaj obrazovanja:

- Obrazovanje mora neposrednije kvalitetno pratiti relevantno znanje koje se neprestano mijenja. Suvremeni svijet se na globalnoj razini suočava s problemom da sustav obrazovanja prilagodi dostignućima u tehnologiji i komunikaciji, koji omogućavaju nove oblike ekspanzije znanja.
- Obrazovanje prestaje biti jedan razmjerno kratak odsječak u životu koji prethodi aktivnom

radnom vijeku čovjeka. Ono postaje cjeloživotna aktivnost koja je jedina u stanju održati korak sa širenjem znanja.

- Obrazovanje je jednako važno za sve. Prema tome i svakome treba osigurati mogućnost obrazovanja. Unutar obrazovnog procesa pojaviti će se neminovno razlike ovisno o sposobnostima i svojstvima osobe. Ali sam pristup obrazovanju mora biti univerzalan i poštovati načelnu jednakost ljudi u pravima. Obrazovanje ne bi smjelo postati novi kriterij društvenog raslojavanja. (Deklaracija o znanju, 2004:25).

Ovom se deklaracijom hrvatsko društvo opredijelilo za hvatanje koraka sa sve ubrzanijim promjenama u svijetu znanja, ali i svijetu sofisticirane, na znanju temeljene tehnologije. Na tom polju Hrvatska ne smije zaostajati, jer joj je to jedina stvarna ulaznica u svijet razvijenih.

S obzirom na njezine razvojne ambicije, Hrvatska bi trebala što prije povećati udio radno aktivnog stanovništva s višom, odnosno visokom i poslijediplomskom naobrazbom na 20%, što će u vrijeme kada to postigne još uvijek biti manje nego u zemljama Europske unije i drugim zemljama OECD-a. Stope rasta visokog obrazovanja od 0,5% godišnje moguće je postići, pa i premašiti, ako se njegova ekspanzija drži nacionalnim prioritetom. To dokazuju mlađe članice Europske unije Grčka, Irska i Španjolska, koje bilježe najviše stope rasta proporcije visokoobrazovanih ljudi u aktivnom stanovništvu, te Slovenija koja planira povećati udio visokoobrazovanog stanovništva do kraja desetljeća na oko 25%. Hrvatska je u proteklih deset godina povećala postotak osoba s tercijarnim obrazovanjem za oko 4% (s 9,3% u 1991. godini na 13,3% u 2001.) pa se drži da je porast od daljnjih 6% do 2010. godine ostvariv. U zemljama Europske unije oko 50% mlade generacije, koja završava sekundarno obrazovanje, upisuje različite oblike tercijarnog (sveučilišnog i nesveučilišnog), pa se to smatra standardom kojemu će se i Hrvatska u sagledivoj budućnosti trebati približiti. (Strateški ciljevi i program razvoja odgoja i obrazovanja u RH, 2003.).

Neposredni je, međutim, cilj promjena u visokom obrazovanju Hrvatske povećati efikasnost studiranja i poboljšati kvalitetu dodiplomskih i poslijediplomskih studija, što pretpostavlja struktur-

ne promjene sustava. Istodobno treba stvarati uvjete za povećanje kapaciteta visokog obrazovanja te širiti mrežu visokih učilišta prema policentričnom modelu. Širenje je visokog obrazovanja strateški cilj svih razvijenih zemalja, a osobito je važno za razvoj maloljudnih zemalja kao što je Hrvatska. Promjene u ovom segmentu trebale bi slijediti odrednice iz Bolonjske deklaracije.

Kvalitetno obrazovanje i kvalitetan sustav usavršavanja gospodarski su i socijalni odgovor na izazov globalizacije. To je ujedno i korak k drugačijem poimanju vlasništva – od materijalnog prema virtuelnom – koji bi u socijalizacijskom smislu učinio obrazovanje kao stjecanje znanja (bogaćenje virtuelnim vlasništvom) društveno poželjnijom vrijednošću nego što je danas. Papa Ivan Pavao II tu promjenu eksplicite naglašava ističući zaživljavanje drugačijeg oblika vlasništva u suvremenom svijetu – to je vlasništvo spoznaje, tehnike i znanja. Na tom se vlasništvu temelji bogatstvo industrijaliziranih nacija, a ne na vlasništvu prirodnih rezervi, tvrdi papa. (Ivan Pavao II, 1991:39)

4. ZAKLJUČAK

Naglo povećanje važnosti znanja za ljudsku proizvodnost i uspješnost do kojeg je došlo u posljednjoj četvrtini 20. stoljeća iznimno je obilježje novog vremena. Danas još nismo u stanju predvidjeti ni sve mogućnosti koje se time otvaraju pred čovječanstvom ni sve nove opasnosti koje nam zbog toga prijete. Presudno je, ipak, postati svjesni dubine promjena kroz koji svijet prolazi, a koje se jednako tako odnose i na naše društvo. Njima je postavljen jasan zadatak: obrazovanjem podići razinu znanja i učiniti hrvatsko društvo sposobnim za globalnu tržišnu utakmicu.

Stanje je danas u Hrvatskoj dosta zabrinjavajuće. Privredno zaostajanje kroz proteklih petnaestak godina, te ratna agresija i njezine posljedice, pored od prije nepovoljnih demografskih kretanja, oslabili su moguće inicijatore pokretanja ukupnog društvenog razvoja: gospodarski sustav, državu i javni sektor, kao i nedržavne čimbenike obuhvaćene nazivom "civilno društvo".

Očekivati je da se u takvom stanju pogledi okreću prema obrazovanju i znanosti. Put prema "društvu znanja" nije ni jednostavan, ni kratak. No,

njime se mora kročiti zbog generacija koje dolaze. Početak je toga puta u novom poimanju obrazovanja, njegove uloge i mjesta u životu društva i svakog građanina.

Za taj posao raspoložemo više-manje prikladnom mrežom ljudi i institucija. Učinimo ono što moraju učiniti i drugi: podići kvalitetu, osuvremeniti sadržaje, dinamizirati metode, stručno usavršiti ljude, stvoriti institucije i programe za cjeloživotno učenje, poboljšati prohodnost cjelokupnoga sustava. Posebno u odnosu na visoko obrazovanje, pojačati interdisciplinarnost u sveučilišnim programima, uklopiti naša sveučilišta u europsku i svjetsku mrežu visoke naobrazbe.

Znanje se, dakle, počinje shvaćati temeljnom proizvodnom snagom i glavnim uvjetom uspješ-

nosti. Globalizacijski trendovi povezuju svijet informacijski, gospodarski, tehnološki, prometno i medijski u cjeline, u kojima se primjenjuju jednaka mjerila i vrijednosni sustavi. Razlike u znanju i osposobljenosti za njegovu tehnološku primjenu postaju glavni čimbenici koji dijele razvijene zemlje od nerazvijenih, bogate od siromašnih, visoki životni standard od niskog.

U traženju svoga mjesta među razvijenim, tehnološki konkurentnim i bogatim, Hrvatska nužno mora usvojiti novu koncepciju odnosa prema obrazovanju i znanju. Ona je u naglašavanju važnosti obrazovanja za novu tehnologiju, znanja kao ključnog oblika vlasništva današnjice, stručnosti kao jedinog faktora građenja karijere. Zaživljavanje takve koncepcije značilo bi stvarnu spremnost Hrvatske za korak među najbolje.

LITERATURA

1. Ben-David, Joseph (1986.) Uloga znanstvenika u društvu, Zagreb, Školska knjiga.
2. Buchanan, Patrick J. (2003.) Smrt Zapada, Zagreb, Kapitol.
3. Deklaracija o znanju (2004.) Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb
4. Delors, Jacques (1998.) Učenje blago u nama, Zagreb, Educa.
5. Dragičević, Adolf (2003.) Znanost, obrazovanje i znanje u postmodernom razvoju Hrvatske, Ekonomija, 10(1) 249-273.
6. Drucker, Peter (1992.) Nova Zbilja, Zagreb, Novi Liber.
7. Durkheim, Emile (1996.) Obrazovanje i sociologija, Zagreb, Societas.
8. Edvinsson, Leif (2003.) Korporacijska longituda, navigacija ekonomijom znanja, Zagreb, Differo d.o.o.
9. Havelka, Mladen (2003.) Visoko obrazovanje u Hrvatskoj i europskim zemljama: prilog usklađivanju visokog obrazovanja u Hrvatskoj s europskim visokim obrazovnjem, Zagreb, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar.
10. Ivan Pavao II (1991.) Centesimus Annus, Zagreb, Kršćanska sadašnjost.
11. Lesourne, Jacques (1993.) Obrazovanje i društvo, izazovi 2000. godine, Zagreb, Educa.
12. Pastuović, Nikola (2000.) Neškolsko obrazovanje u strategiji razvoja obrazovanja u Republici Hrvatskoj u 21. stoljeću, Obrazovanje odraslih, 44(1-4) 19-29
13. Plantić, Diana (2005.) Koncepcijom cjeloživotnog obrazovanja do veće konkurentnosti Hrvatske, Ekonomski pregled, 56(1-2) 93-101
14. Stipetić, Vladimir (2002.) Stvaralački potencijali u funkciji društveno-ekonomskog i kulturnog razvoja sjeverozapadne Hrvatske, Zbornik radova međunarodnog znanstvenog simpozija, Zagreb-Varaždin, HAZU.
15. Strateški ciljevi i program razvoja odgoja i obrazovanja u Republici Hrvatskoj (2003.) Vlada Repulike Hrvatske, Ministarstvo prosvjete i športa, Zagreb.
16. Šundalić, Antun (2004.) Hrvatsko društvo i integracijski procesi, Osijek, Matica hrvatska.
17. Švarc, Jadranka (1998.) Uloga znanstvenih istraživanja i visokog obrazovanja u inovacijskom društvu: potreba stvaranja nove paradigme, u zborniku D. Polšek (ur.) Vidljiva i nevidljiva akademija, Zagreb, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, 175-207.
18. Internet: www.hazu.hr
www.dzs.hr
www.mzos.hr
www.hzz.hr
www.unizg.hr/tempusprojects/Cro4Bologna/opatijawork/9

Antun Šundalić, Ph. D., Anela Mičić

EDUCATION FOR SOCIAL DEVELOPMENT

Summary

The way to accept the education and science as a socially necessary activity was long and full of obstacles. The industrialization throughout 19th century showed that the science is a key lever of technological progress and consequently of social development. Since each of the technological innovations is essentially application of new scientific cognitions, the education became necessity in the approach and use of such technology.

There are two concepts of modern approach to education development: the concept of life-long learning and the concept of the learning society. These two concepts are technologically conditioned but also commercially imposed upon all present time societies. Therefore, the development of educational system is an urgent task in each country and in Croatia.

Key words: education, society, concept of life-long learning, concept of the learning society, society of knowledge.